

مقاله پژوهشی: الگوی دستور نظامی در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران

هادی جمشیدیان^۱، محمدابراهیم دانشمندی^۲

پذیرش مقاله: ۹۷/۰۱/۲۳

دریافت مقاله: ۹۶/۱۱/۱۸

چکیده

در مقاله حاضر که باهدف تبیین مبانی و مؤلفه‌های الگوی دستور نظامی در سطح نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران انجام شده است. سعی بر آن شده تا نقش دستور از لحاظ مبنا مورد بررسی قرار گیرد. دستور در تمامی سازمان‌ها و به‌خصوص در نیروهای مسلح، نقش به‌سزایی را ایفا می‌کند. با توجه به اهمیت موضوع، تلاش گردیده تا مبانی تعیین شده، پس از تعیین مدل مفهومی و روایی، توسط خبرگان و هم‌چنین به‌صورت داده‌های تحقیقی از طریق پرسش‌نامه، مصاحبه با فرماندهان عالی‌رتبه و جلسات و مطالعات کارگروه خبرگی استخراج گردد. برای تدوین مبانی از روش‌های توصیفی موردسنجش و برای تحلیل داده‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی، آزمون، تحلیل واریانس با نرم‌افزارهای EXCEL و SPSS19 استفاده شده است. بر اساس نتایج تحقیق مبانی در دو مرحله مورد بررسی قرار گرفته و با یازده نفر از فرماندهان عالی‌رتبه مصاحبه شده و یافته‌های به‌دست آمده با روش کیفی تحلیل گردیده است. برای اعتباربخشی به مبانی تعیین شده برای دستورات نظامی و تأیید نتایج از نظرات متخصصان استفاده گردیده. نتایج حاصل حاکی از چهار عامل تعیین‌کننده مبانی الگوی دستور نظامی در نیروهای مسلح ج.ا.ا عبارتند از: ۱- شرع ۲- عقل ۳- قانون ۴- مأموریت سازمان که نقش به‌سزایی را در دستورهای نظامی دارند و مورد تأیید قرار گرفته‌اند. در نهایت نتیجه‌ی تحقیق بر اساس مستندات ارزشی نظام جمهوری اسلامی، از جمله قرآن، احادیث و روایات ائمه (علیه‌السلام)، فرمایش‌های رهبر کبیر انقلاب حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه)، فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مستندات قانونی، قوانین عادی و آئین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح مورد بررسی قرار گرفته و به‌صورت مدل، ارائه گردیده است.

کلیدواژه‌ها: مبانی، الگو، شرع، قانون، دستور، مستندات، عقلایی، سازمان، نیروهای مسلح، مأموریت

۱. استادیار امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی

۲. مربی دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام) (نویسنده مسئول) mr.daneshmandi@gmail.com

مقدمه

با نگاهی به آفرینش و بر اساس آموزه‌های ادیان الهی، عالم هستی با اراده و دستور خداوند به وجود آمده و در مسیر حرکت هدفمند خود قرار گرفته است. از بدو خلقت بشر، حضرت آدم و حوا (علیه‌السلام)، به امر و دستور الهی پا به عرصه عالم خاکی گذاردند. بنابراین امر و دستور از ابتدا همراه بشر بوده و کلیه انسان‌ها به‌خصوص گرامی‌ترین آن‌ها، پیامبران الهی و ائمه معصومین (علیه‌السلام) با تمسک به قوانین الهی ضمن تقید به اجرای تمام و کمال اوامر الهی، در راستای تحقق آن‌ها اقدام به صدور امر، دستور و فرمان نموده‌اند. دولت‌مردان و کسانی که در مسند قدرت و حاکمیت و یا در جایگاه صدور دستور قرار گرفته‌اند با توجه به نیاز انسان‌ها با الهام از قوانین، اقدام به صدور امر، دستور و فرمان نموده و می‌نمایند. از جمله دستورهایی که بیش از سایر دستورها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار و در ادوار مختلف تاریخ با بشر عجین بوده، دستورات نظامی است که ضرورت دارد از ویژگی‌هایی شامل شرایط دستوردهندگان، قابلیت اجرا، صراحت بیان، تعیین تکلیف مجری و رعایت شأن و منزلت مأموران اجرا، برخوردار باشد.

یکی از روش‌های اتمام حجت خداوند، فرستادن رسولان و بعثت پیامبران است. در جهان قبل از هرگونه عقوبت، نوع دستور و فرمان موضوعیت دارد. در جهان خلقت صدور دستور توسط شارع ضرورتی انکارناپذیر است. در تمامی جوامع برای انتظام در زندگی اجتماعی، نیاز به قانون و دستورها لازم‌الاجرا می‌باشد. نیروهای مسلح در راستای تأمین امنیت کشور و حفظ دستاوردهای انقلاب اسلامی باید امکان پاسخ‌گویی به همه گونه تهدید را داشته باشند. لذا برای آمادگی در برابر طیف وسیع تهدیدات، نیازمند به استفاده بهینه حداکثر از نیروی انسانی و سایر ظرفیت‌های کشوری برای اجرای مأموریت‌های دفاعی خود می‌باشند. بنابراین برای تحقق مأموریت‌ها نیاز به صدور دستورها می‌باشد. در اداره و هدایت یک واحد نظامی، صدور دستورها نقش اساسی دارد و مأموریت کارکنان نظامی را تعیین می‌نماید. کلیه مسائل نظامی به دستورها وابسته‌اند. صدور اجرای درست و به‌موقع بودن دستور موجب اثربخشی، بهره‌وری و استحکام سازمان نظامی خواهد بود. و عدم اجرای دستورها تبعات جدی و جبران‌ناپذیری را به همراه دارد. بنابراین، دستور بایستی از مبانی خاص تبعیت نماید، تا قوام سازمان نظامی حفظ شود. به همین منظور مسئله اصلی پیش

روی این تحقیق چپستی، مبانی مؤثر در الگوی دستور نظامی در سطح نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران طرح گردیده است.

دستور در سازمان‌های نظامی دارای دو بعد صادرکننده، اجراکننده دستور می‌باشد. در این تحقیق با در نظر گرفتن این دو بعد، به دنبال توسعه علمی موضوع بوده، یعنی با ارائه مبانی، به صادرکننده، در عمل کمک می‌کند تا دستور نظامی در سطح نیروهای مسلح، در ابعاد و اشکال مختلف شفاهی و کتبی در راستای تحقق اهداف سازمانی بیان گردد. و از به هدر رفتن منابع و از دست رفتن فرصت‌ها جلوگیری می‌نماید. اهمیت این تحقیق وقتی بیشتر مورد توجه واقع می‌شود که دامنه آن دستورهایی را شامل شود که در شرایط بحرانی و یا در راستای مأموریت‌های عملیاتی صادر گردد، بدیهی است در شرایط بحران، اولین خطا در خصوص عدم دقت در صدور و یا اجرای دستور، ممکن است آخرین اشتباه باشد و به هیچ وجه امکان جبران خسارت و فرصت ازدست‌رفته برای سازمان مقدور نباشد. با عنایت به اهمیت جایگاه دستور، در سازمان‌های نظامی، این تحقیق به عنوان عاملی است که به استحکام سازمان و ارتقا سطح بهره‌وری آن کمک نموده و درک درستی از شرایط و قواعد مربوط به دستور را در سازمان‌های نظامی تسری می‌بخشد و بر همگان اثبات می‌شود.

بنابراین تحقیق باهدف و سؤال زیر انجام شده است:

هدف تحقیق: تبیین مبانی و مؤلفه‌های الگوی دستور نظامی در سطح نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران.

سؤال تحقیق: مبانی و مؤلفه‌های الگوی دستور نظامی در سطح نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران کدامند؟

مبانی نظری

- مفهوم‌شناسی:

مبانی: معنای اصلی این واژه ضمیمه سازی اجزا و مواد و عناصر خاص به یکدیگر به منظور پیدایش ساختار ویژه، باکیفیت و هیئت خاص است، تفاوت ندارد که آن ساختار مادی باشد و یا معنوی، معادل واژه مبانی در زبان انگلیسی کلمه (*fundamental*) است که در معنای پایه، شالوده و اصول بنیادین، به کار برده می‌شود (دکتر علی‌اکبر علی‌خانی، همایش اخلاق و روابط بین‌الملل، دانشگاه تهران، ۱۸ و ۱۹ آبان ماه).

با توجه به مفاهیم فوق تعاریف عملیاتی مبانی: به مجموعه‌ای از قواعد اساسی است که ریشه‌دارتر از اصول و مبنایی برای اصول است و اصول از آن شکل می‌گیرد. (ابلاغیه معاونت طرح و برنامه و بودجه س.ک.ن.م. به شماره ۱۳۲۱/۴۰/۲۲ مورخ ۸۹/۰۷/۲۰)

الگو: تصویری است که از واقعیت‌ها و روابط موجود گرفته شده و نشانگر متغیرهای موجود، نحوه ارتباط آن‌ها و نتایج حاصل از کنش و واکنش آن‌هاست؛ به عبارت دیگر الگو در علم عبارت است از برقراری یک تمثیل سنجیده بین یک پدیده که قوانین آن معلوم است و پدیده‌ای که در دست تحقیق است. (گروه مطالعاتی دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۸۴)

مستندات ارزشی: در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی هر دستور نظامی، نه تنها از جنبه سازمانی و سلسله‌مراتبی لازم‌الاجراست. بلکه از جنبه‌های معنوی نیز باید مدنظر قرار گیرد، چون سرپیچی از اجرای دستورها در این منظر فراتر از یک تنبیه عادی، بلکه جنبه‌های اخروی را به دنبال دارد.

الف: دستور از منظر قرآن: امر الهی، فرمان تشریحی خدا، شأن (ایجاد) الهی است و امر در لغت به دو صورت به کار رفته است. امری که جمع آن «اوامر» است. این امر ضد نهی و به معنای طلب و فرمان بوده و به صورت مصدر و اسم مصدر کاربرد دارد. (قرشی، ۱۳۶۷: ۱۰۹) امری که جمع آن «امور» است. این امر همواره اسم مصدر است و برای آن معانی مانند شأن، حال، حادثه و شیء ذکر شده است. برخی گفته‌اند: بعید نیست معنای اصلی امر معنای نخست بوده است و سپس در معنای دوم به کار رفته باشد. (علامه طباطبایی: ۱۳۶۵، ۱۵۰) اوامر الهی دارای دو معنی است، فرمان تشریحی و امر تکوینی می‌باشد. هرگاه خداوند خواستار تحقق چیزی باشد، اگر آن را به صورت خداست ولی اگر مستقیماً آن را ایجاد کند و اراده بندگان دخالتی در تحقق آن نداشته باشند، امر تکوینی الهی است (علامه مجلسی، ۱۳۲۵: ۱۹۴). فرمان تشریحی خداوند به عمل اختیاری برخی از موجودات مختار مانند انسان و جنّ تعلق گرفته و بدین معناست که خداوند خواستار تحقق آن عمل است. احکام دینی (واجبات و مستحبات) که در آیات قرآن بیان شده، از مصادیق امر الهی است: «ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ» (قرآن مجید: طلاق، ۵) پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) از طرف خداوند مأمور شد تا فرمان و دستوره‌های الهی را به انسان‌ها برساند: «فَأَصْدَعُ بِمَا تُؤْمَرُ» (قرآن مجید: حجر، ۹۴) قرآن به صورت‌هایی گوناگون بر اجرای فرمان الهی تأکید کرده است. (تفسیر صدرالمتألهین: ۱۳۶۸، ۳۸۴)

آیاتی که در آن‌ها فرمان‌های تشریحی خداوند آمده است، آیاتی هستند که در آن‌ها واژه امر و مشتقات آن به کار نرفته است. در این دسته گاهی با واژه‌های دیگری چون حکم و قضا به فرمان‌های تشریحی الهی اشاره شده و بر انحصار فرمان خداوند: «إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ...» (قرآن: یوسف، ۴۰) و فرمان به پرستش نکردن غیر او: «وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ» (قرآن: اسراء، ۲۳) و لزوم صبر در برابر فرمان الهی: «فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ» (قرآن: انسان، ۲۴) تأکید شده است و گاهی نیز با صیغه و هیئت امر فرمان‌های تشریحی خداوند بیان شده است؛ مانند دستور به برپایی نماز و پرداخت زکات، انفاق، تقوا، صبر، اطاعت از خدا و پیامبر و اولوالأمر، عدالت، ایمان، وفای به پیمان، بودن با راست‌گویان، جهاد، یاد خدا، یاری دین خداوند و توبه. ارائه شده است. درجایی جای قرآن آیاتی مبنی بر فرمان‌های خداوند، از جمله: تسلیم در برابر فرمان پروردگار، کفر به طاغوت، فرمان به پایداری در صراط مستقیم، فرمان به صلح‌رحم و مانند آن، فرمان به بازگرداندن امانت‌ها به صاحبانش، فرمان به جهاد، قربانی کردن اسماعیل ^(علیه‌السلام)، فرمان به قتال با مشرکین و فرمان مقابله با ظالمان را می‌توان ملاحظه نمود.

ب: دستور از منظر احادیث و روایات: امامان شیعه ^(علیه‌السلام) گنجینه معارف الهی هستند. امیر مؤمنان علی ^(علیه‌السلام) کتابی داشته‌اند که تمامی آن املا نبی اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و خط حضرت بوده است. امام باقر ^(علیه‌السلام) درباره این کتاب فرموده است «فوالله لاتجدون العلم اوثق منه عند قوم کان ينزل عليهم جبرئيل» به خدا قسم علمی مطمئن‌تر از آنچه در آن است نمی‌یابید، این علم برگرفته از آنانی است که جبرئیل بر آنان نازل می‌شده است. «مجموعه مقالات، سیداحمد خاتمی: ۱۳۸۵»

ج: دستور نظامی در اسلام: اصول دعوت پیامبر به توحید و پرستش خدای یگانه به جزء دستورهای الهی چیز دیگری نبوده که، موجب گرایش گروه، گروه مردم محروم و بندگان به اسلام شد. در صدر اسلام، آنان که فرهنگ جاهلی و پوشالی خود را در مصاف با فرهنگ توحیدی پیامبر، شکست خورده و ناتوان می‌دیدند، با تمام توان به مبارزه برخاستند. مسلمانان در تنگنای سختی قرار داشتند و گاهی از پیامبر اجازه دفاع داده می‌خواستند، ولی دستور رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) آنان را به جهاد فرهنگی دعوت می‌نمود. پیامبر دو جبهه فرهنگی و نظامی را بررسی می‌کرد؛ می‌دید که فرهنگ جاهلی دشمن به‌هیچ‌وجه تاب مقاومت در برابر فرهنگ ناب توحید را ندارد. و دشمن در این جبهه شکست می‌خورد ولی جبهه نظامی

دشمن قوی است و مسلمانان، ناتوان و بدون امکانات هستند؛ بنابراین حضرت در آن مقطع تنها راه را جهاد در جبهه فرهنگ و تحمل آزار و اذیتها می‌دید. لذا با این شیوه، بسیاری از نقشه‌های دشمن را به شکست تبدیل می‌نمود. پس در زمانی دیگر پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) تاکتیک هجرت به حبشه و پس از مدتی به مدینه را مناسب یافت و دستور هجرت را فرمودند تا مسلمانان از آزارها و شکنجه‌های قریش رهایی یابند. و پیام فرهنگی نیز به خارج از مکه گسترش یافته و بدین‌سان روش جدیدی برای مقابله با دشمن اتخاذ که آثار بسیار ارزشمند و فراگیری به‌جای گذاشت. (استاد مطهری، ۱۳۵۹: ۲۴۱)

با صدور دستورهای دفاع، از سوی رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)، مسلمانان دست به تحرکات نظامی زده و گروه‌هایی از مهاجران را به مأموریت‌های نظامی فرستادند که در بعضی از مأموریت‌ها شخص پیامبر فرماندهی را عهده‌دار بودند و در بعضی دیگر، افرادی از جانب ایشان فرماندهی را به عهده می‌گرفتند. (فیاضی، ۱۳۶۹: ۷۵)

در دوران حکومت حضرت علی (علیه‌السلام) نمونه‌های زیادی از دستورات حکومتی در اسلام را داریم، از جمله آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های حکومتی و مدیریتی که هیچ متنی با عهدنامه مالک اشتر قابل مقایسه نیست. این عهدنامه طولانی‌ترین دستوری است که از جانب امیرالمؤمنین علی (علیه‌السلام) نگاشته شده است که، دربرگیرنده اساسی‌ترین مباحث در حکومت و مدیریت است. مباحثی شامل: مبانی، اصول، روش‌ها، سیاست‌ها و اخلاق حکومتی و دستورات مدیریتی، آن‌هم با استوارترین و متین‌ترین زبان، و زیباترین و لطیف‌ترین بیان، و عمیق‌ترین و کاراترین فرمان و دستورات می‌باشد.

د: دستور نظامی از منظر بنیان‌گذار کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه):
 حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) در طول عمر بابرکت خود بخصوص در دوران انقلاب و دهه اول انقلاب بیانات زیادی را برای نیروهای مسلح که به صورت‌های گوناگون داشته‌اند که به دستورهای نظامی و اهمیت آن‌ها پرداخته‌اند، از جمله، رعایت سلسله‌مراتب، حفاظت از انقلاب، تأکید بر حفظ نظام و سلسله‌مراتب، قاطعیت در تصمیم‌گیری، ایستادگی و مقابله مسلمانان جهان با اسرائیل، پشتیبانی از مجاهدین فلسطینی، خطر اسرائیل در خاورمیانه و سرزمین‌های اسلامی، براندازی و محو اسرائیل در منطقه، درباره جنگ تحمیلی، و..... که در ذیل به چند مورد از آن‌ها اشاره داریم.

«لازم است در ارتش و سایر قوای مسلح حفظ نظم و سلسله‌مراتب را بیش‌ازپیش مراعات نمایند تا ارتش و سایر قوای مسلح اسلامی قدرتمندتر و هر چه بیشتر منسجم شود. تخلف از این امور تخلف از قانون است.» (پیام امام به مناسبت روز ارتش در سال ۶۰)

در ۱۳۵۸/۱/۲۶ می‌فرماید: «ارتش اسلامی باید با حفظ سلسله‌مراتب و نظام صحیح اسلامی و اطاعت کامل زیردست از مافوق و رعایت کامل مافوق از زیردست، اداره شود. تخلف از این امر ضداقلاب است و مورد مواخذه خواهد بود.» (مرندی، ۱۳۸۳: ۱۳۲).

در ۱۳۵۸/۲/۲ می‌فرماید: «من از درجه‌داران، افسران، سربازان ارتش تقاضا دارم که حفظ نظام را بکنند و سلسله‌مراتب را حفظ کنند که اگر سلسله‌مراتب حفظ نشود ارتش رو به ضعف می‌رود و اگر خدای نخواست ارتش ما رو به ضعف برود کشور ضعیف خواهد شد، اسلام ضعیف خواهد شد، سلسله‌مراتب را حفظ کنید.» (همان: ۱۴۲).

در ۱۳۵۸/۱/۲۷ در جمع گروهی از پاسداران در یافت‌آباد تهران می‌فرماید: باید شما پاسداران اسلام، شما جوانان که سربازان امام زمان سلام‌الله‌علیه هستید باید با هوشیاری، با اراده قوی، با مشت محکم جلوی این توطئه‌ها را بگیرید، گمان نکنید که ما به آخر رسیدیم و ما پیروز شدیم، ما بین راه هستیم و باید قدم‌های دیگر برداریم. (صحیفه نور، ج ۵، ...: ۲۱)

در ۱۳۵۸/۱/۲۳ در جمع گروهی از پاسداران انقلاب اسلامی، می‌فرماید: شما حفظ امنیت منطقه را کردید و این خدمت بزرگی است که به برادران و خواهران خودتان کردید و من امیدوارم که خدای تبارک‌وتعالی به شماها سعادت و عزت عنایت فرماید. من از همه شما متشکر هستم و ما منتظریم که ان‌شاءالله احکام اسلام جریان پیدا کند و همه ما خدمت‌گزار اسلام و احکام اسلام باشیم و ملت ما مستقل و آزاد باشد و دست خیانت‌کاران تا ابد از این مملکت قطع بشود. (صحیفه نور، ج ۸: ۵)

هـ: دستور نظامی از منظر فرمانده معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی):

معظم له بیانات گهرباری را در خصوص ارتش و سپاه و سایر نیروهای مسلح دارند، که در ذیل برخی از آن‌ها انتخاب گردیده است.

مسئله جنگ و دستورات نظامی در اسلام یکی از مسائل اساسی و اصولی است. جنگ حکومت اسلامی، جنگ برای کشورگشایی نیست، بلکه حکومت اسلامی در دو مورد و برای دو منظور می‌جنگد، اول برای دفاع از حیثیت اسلام و حاکمیت قرآن، یعنی

وقتی که بر اثر مجاهدت‌های پیاپی عناصر سلحشور و مسلمان، حکومت اسلامی برپا شد، اگر دشمنان بخواهند بر علیه این حکومت قیام بکنند و این گلی را که با خون شهیدان آبیاری شده است پژمرده و پرپر کنند، دست توانای حکومت اسلامی از آستین بیرون می‌آید و دست گلچین غارتگر را قطع می‌کند.... مورد دوم، برای این است که اسلام و حقایق قرآن مانند خورشیدی که نورش را به همه جا می‌گستراند و می‌تاباند، بر همه ملت‌های مستضعف، نورافشانی می‌کند اگر ابرهای ظلمت طواغیت و جهان‌خواران بخواهند از اشاعه نور اسلام مانع بشوند، آن وقت است که دست قدرتمند اسلام باز از آستین بیرون خواهد آمد و جلوی موانع را خواهد گرفت. در هر دو مورد، اسلام برای معنویت شمشیر می‌کشد، از اصالت و از حقیقت دفاع می‌کند.

الگوی توسعه‌ی اسلامی - ایرانی پیشرفت به مثابه سند بالادستی همه‌ی اسناد برنامه‌ای، چشم‌انداز و سیاست‌گذاری کشور است. الگو، یک الگوی منعطف است، یعنی قابل انعطاف است. هدف‌ها مشخص است. راهبردها ممکن است بر حسب شرایط گوناگون تغییر پیدا کند و اصلاح شود. بنابراین ما در این قضیه هیچ دچار شتاب‌زدگی نخواهیم شد. (بیانات رهبر و فرماندهی معظم کل قوا در نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹/۹/۱۰)

فرماندهی گردان، به اعتقاد بنده و با آن چیزی که از نزدیک در یک دوره‌ای آن را لمس کردم، یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین مقاطع سلسله‌مراتب نیروهای ماست، زیرا بیشترین تماس را با زیرمجموعه‌ای که جنگ را، دشمن را، خطر را با همه‌ی وجود لمس می‌کند، فرمانده گردان دارد، به‌خصوص در نظام نیروهای مسلح ما، که ما دیدیم و دانستیم که فرمانده در دوران جنگ به معنای حقیقی کلمه خود را درگیر حادثه می‌کند و به معنای واقعی کلمه می‌رزمند. (بیانات رهبر و فرماندهی معظم کل قوا در دیدار با فرماندهان نیروی زمینی ارتش ج.ا.ا، ۱۳۸۹/۵/۱۲)

مستندات قانونی: قانون اساسی به مفهوم مقررات بنیانی و زیرساختی مربوط به حکومت و چگونگی شکل‌گیری آن و وظایف و حدود اقتدار و حقوق و آزادی‌های مردم است. در واقع موازین و اصولی حاکم بر روابط سیاسی افراد، در ارتباط با دولت، نهادهای سیاسی کشور و طرز تنظیم آن‌ها و چگونگی پخش قدرت در میان فرمانروایان و فرمان‌بران از جمله قواعد و مقررات، قانون اساسی به شمار می‌رود. از لحاظ شکلی قانون اساسی به یک سلسله اصول و قواعد مدون و مرتبی گفته می‌شود که در یک متن رسمی و طی تشریفات به وسیله مقامات صلاحیت‌دار به

تصویب رسیده و بر افراد و تشکیلات سیاسی و متصدیان امور و هم‌چنین بر قوانین عادی به‌عنوان « قانون برتر » حاکم است.

در خصوص قانون مجازات می‌توان به ماده ۳۵ تا ۴۰ و ۱۱۸ و تبصره‌های زیادی در آئین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح اشاره داشت که بیانگر اهم مبانی دستورات می‌باشد. به‌عنوان نمونه در ماده ۳۵ اشاره به این است که هریک از فرماندهان یا مسئولان نظامی که پس از دریافت دستور توقف عملیات جنگی، عملیات را ادامه دهد در صورتی که عمل وی موجب اخلال در نظام (به هم خوردن امنیت کشور) و یا شکست جبهه اسلام گردد به مجازات محارب و در غیر این صورت به دو تا ده سال حبس محکوم می‌شود.

بحث‌های خبرگی: برابر بحث‌های خبرگی و مطالعات گروهی انجام شده به این نتیجه منجر شد که دستور نظامی در قالب مبانی چهارگانه زیر می‌توان ارائه نمود.

شرع: از آنجاکه دستور نظامی باید در نیروهای مسلح برگرفته از ارزش‌ها و باورهای دینی باشد، بدیهی است که باید بر پایه اعتقادات و ارزش‌های اسلامی بوده که اصولاً برگرفته از قرآن کریم، احادیث و روایات ائمه و معصومین، عقل و اجماع می‌باشد، در شکل‌دهی به ارزش‌ها و فرهنگ‌سازمانی امری غیرقابل‌انکار محسوب می‌گردد.

قانون: هر دستور نظامی به‌ضرورت باید بر رهنمودها و فرامین فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای، بر پایه قانون اساسی، قوانین عادی، آئین‌نامه‌ها و بخش‌نامه‌ها منطبق باشد.

مأموریت سازمان: دستور نظامی باید برگرفته از دکترین، چشم‌انداز، طرح جامع سازمان، مأموریت وظایف مصوب و ابلاغی سازمان مربوطه باشد و ضمن تحقق اهداف سازمانی واحد نظامی، تأمین مصالح سازمانی (اعم از مصالح مادی و معنوی سازمان) را نیز مدنظر داشته باشد.

عقلایی بودن: دستور نظامی باید بر اساس اطلاعات واقعی بوده و فرآیند تصمیم‌گیری عقلایی، از جمله مشورت را طی کرده و با ملاحظات و اصول عقلانی در تضاد نباشد. برابر ملاحظات قابل دفاع توسط صادرکننده دستور، از بهترین راه‌کارها انتخاب شده باشد.

صدور دستور نظامی: هر دستور نظامی برگرفته از یک شرایط و فعل‌وانفعالاتی است که پس از رسیدن به یک مرحله خاص منجر به صدور می‌گردد. چنانچه هر یک از این فعل‌وانفعالات، سنجیده و کنترل‌شده اعمال نشود، نتایج حاصل از اجرای دستور، از اهداف موردنظر صادرکننده

منحرف می‌گردد. طبیعی است که دامنه شرایط و فعل و انفعالات پیش از صدور هر دستور، تحت عنوان مقدمه صدور هر دستور دارای، دامنه‌ای به شرح زیر می‌باشد.

تبیین سلسله‌مراتب سازمانی می‌تواند در دستورهای نظامی تأثیر مستقیم داشته باشد. سلسله‌مراتب سازمانی بستر تحقق اهداف سازمان به شمار می‌رود، صدور هر دستور از سوی فرماندهان بالادست در یک بستر شفاف و معین و با حداکثر قابلیت اجرا تحقق می‌یابد. در غیر این صورت ظرفیت‌های سازمان نه تنها در راستای تحقق اهداف سازمان به خدمت گرفته نخواهند شد، بلکه بخش اعظمی از این ظرفیت‌ها در هر بخش درگیر رفع اصطکاک‌های جاری با سایر بخش‌ها خواهد بود و به هر نسبت که در تنظیم این روابط دقت و تأمل شود، چرخه صدور دستور و اجرای آن در سازمان روان‌تر و شاهد افزایش هم‌افزایی و بهره‌وری سازمان خواهیم بود.

دستور معمولاً تصمیمی است که از طرف فرمانده اتخاذ می‌گردد و در نهایت جنبه عملی به خود می‌گیرد، توجه به فرآیند تصمیم‌سازی و نقش عناصر ستاد در تصمیم‌سازی به عنوان مقدمه صدور هر دستور از سوی فرمانده می‌باشد. فلسفه وجودی ستاد، کمک به فرمانده در اتخاذ و اجرای تصمیم است. دامنه تأثیرگذاری هر دستور مهم است که معمولاً در قالب عوامل تأثیرگذار قابل دسته‌بندی و ارائه می‌باشد. مهم‌ترین آن‌ها می‌تواند فرماندهی و کنترل باشد. فرماندهی و کنترل از عناصر مهم علم و هنر جنگ هستند. فرماندهی و کنترل، اعمال قدرت و هدایت از سوی فرمانده بر نیروهای تحت امر و مأمور برای انجام کامل مأموریت از طریق صدور دستورات می‌باشد. نقش فرماندهی و کنترل از طریق سازمان‌دهی نیروها، تجهیزات، ارتباطات و روش‌هایی که فرمانده برای طراحی، هدایت، هماهنگی و کنترل نیروها و عملیات به کار می‌برد عملی می‌شوند.

محور فرماندهی و کنترل شخص فرمانده است. فرمانده، صادرکننده دستور و قدرت تصمیم‌گیری و اجرایی است. کنترل، عمل نظارت و تأثیر بر اجر است. فرمانده بدون کنترل نمی‌تواند به درستی فرمان و دستور دهد. ستاد مهم‌ترین منبع فرمانده برای صدور دستور و اجرای فرماندهی و کنترل می‌باشد. فرماندهی باید بتواند دستور دهد و به آنچه دستور می‌دهد پاسخ‌گو باشد.

فرماندهی قدرتی است که فرمانده به‌طور قانونی بر نیروهای تحت امر و بنا به رتبه و سلسله‌مراتب بر آن‌ها اعمال می‌کند. در مجموع فرماندهی عبارت است از اختیار و مسئولیت کاربرد مؤثر منابع موجود و نیز طراحی و به‌کارگیری، سازمان‌دهی، هدایت، ارتباط و کنترل نیروهای نظامی برای موفقیت در مأموریت‌های طراحی شده (دافوس سپاه، ۱۳۸۳: ۴۳)

نقش الگو در دستورهای نظامی: استفاده از الگو از ساده‌ترین تا پیچیده‌ترین مسائل علمی را در بر می‌گیرد، شاید بیش‌ترین استعمال آن در علوم نظامی است تا جایی که در علم مدیریت، راهبردها، طرح، نقشه و الگو راهی برای رسیدن به هدف‌ها در آینده‌اند و رمز موفقیت آن‌ها نیز در طراحی و تدوین درست و اجرای دقیق در عمل است. بی‌شک تعیین‌کننده‌ترین عامل برای کارآمدی راهبردها درک تصویری درست از آینده است. (عصاریان نژاد، ۱۳۸۶: ۶۶)

لذا تدوین و طراحی الگوی مناسب و صحیح در دستور نظامی می‌تواند نقش به‌سزایی را داشته باشد.

نکات اساسی در صدور دستور نظامی:

الف: فرماندهان می‌باید در حدود اختیارات خود اقدام به صدور دستور نظامی نمایند.

ب: فرماندهان حتی‌الامکان از صدور دستورات شفاهی خودداری نمایند و در صورت عدم اجتناب در شرایط ویژه عملیاتی حتماً به تبعات و عواقب دستور خود واقف باشد و به‌خوبی تمامی جوانب و عکس‌العمل افراد و یا یگان‌های ذینفع را مدنظر قرار دهد. در دستور شفاهی چنانچه بار مالی و هزینه از اعتبارات و بودجه عمومی و یا امکان وارد شدن لطمات جانی و مالی وجود داشت، می‌باید فرمانده حداکثر تا یک ماه نسبت به صدور دستور کتبی و ثبت آن در سوابق اقدام کند و در صورت نیاز نسبت به دریافت تأیید و تصویب دستور از مبادی بالاتر اقدام نماید.

ج: دستور صادرشده از سوی فرمانده می‌باید شفاف، حتی‌الامکان مختصر، کوتاه، رسا و عاری از هرگونه ابهام باشد تا امکان هرگونه تفسیر و یا تعبیر از دستور دریافتی از سوی مجریان سلب گردد.

د: دستورهای صادر از سوی فرمانده حتماً باید دارای طبقه‌بندی، تاریخ و امضاء صادرکننده باشد.

ه: فرمانده در هنگام صدور دستور می‌باید به تاریخ و زمان اجرای دستور اشاره نمایند در غیر این صورت تاریخ نامه زمان اجرای دستور را مشخص خواهد نمود.

و: چنانچه فرمانده در صدور دستور از کلمات اختصار استفاده می‌نمایند می‌باید حتماً قبلاً مفهوم کامل آن‌ها برای مجریان و ستادهای یگان‌های تابعه در آئین‌نامه‌ها و دستورالعمل ارسال نموده باشد.

ز: فرمانده می‌باید قبل از صدور هرگونه دستور به تمام جوانب و عواقب اجرای آن اطلاع کامل داشته و بررسی‌های لازم را به عمل آورده باشد تا به دستورات تصحیحی بندرت نیاز باشد چراکه این امر باعث خدشه‌دار شدن جایگاه فرماندهی می‌گردد.

ح: فرماندهان می‌باید دستوراتی را صادر نمایند که در حدود اختیارات آنان باشد.

مصاحبه اکتشافی با صاحب‌نظران نیروهای مسلح: گروه مطالعاتی با تنی چند از خبرگان و مقامات شاغل در ستاد کل نیروی مسلح، ارتش جمهوری اسلامی ایران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران، نیروی انتظامی جمهوری اسلامی و سازمان قضایی نیروهای مسلح با طرح سؤال مبانی و مؤلفه‌های مؤثر الگوی دستور نظامی در نیروی مسلح جمهوری اسلامی ایران چیست؟ مصاحبه نموده و نظرات آنان را عیناً در این مقاله آمده است:

- دستور باید اجرا شود اگر درست و مطابق مبانی نوشته شده باشد.

- مجری نباید تعبیر و تفسیر کند و بگوید این دستور شرعی و قانونی نیست اجرا نمی‌کنم.

- در صحنه عملیات جایی این تعبیر و تفسیر نیست.

- هر شرطی می‌خواهیم بگذاریم، اما مجری باید دستور را اجرا نماید.

- در کارهای ستادی و کارشناسی، مجری می‌تواند نظر کارشناسی بدهد اما دستور باید اجرا شود و دستوردهنده در هر حال مسئول دستورات صادره می‌باشد.

- در زمان جنگ بودند نظامیانی که دستور را اجرا نکردند و آسیب‌های جدی گاهی به صحنه عملیات وارد کردند و دادگاه‌های آن زمان نیز توجیحات مجریان دستور را می‌پذیرفتند یا تبرئه می‌کردند و یا میزان محکومیت آن‌قدر کم بود که بازدارنده نبود.

- فرمان فرماندهی کل قوا و دستور فرماندهان باید اجرا شود.

- با توجه به ساختار حکومت در جمهوری اسلامی ایران و نقش ولایت امر در اداره جامعه و اینکه مسئولیت فرمانده کل قوا بر عهده مقام عظمای ولایت می‌باشد، لازم است که یکی از مبانی دستور نظامی "پیروی و در چارچوب تدابیر و فرامین فرمانده کل قوا و مقام معظم رهبری" به صورت روشن ذکر گردد. اوامر و دستورات مقام معظم رهبری مافوق قانون است.

- مبانی دستور در سازمان‌های نظامی لازم است در جهت اداره امور یگان یا سازمان و هم‌چنین انجام مأموریت‌های محوله از طرف سلسله‌مراتب فرماندهی به رده‌های مافوق، مواردی جهت اجرا ابلاغ شود. که ممکن است شفاهی یا کتبی باشد که به این موارد ابلاغی دستور نظامی

اطلاق می‌شود و دستور نظامی در واقع ملزم ساختن افراد جمعی به انجام و یا خودداری از انجام فعالیت‌هایی است که برای وصول به هدف تعیین شده یگان ضروری تشخیص داده می‌شود.

—دستورهای نظامی علاوه بر تبعیت از ارزش‌های دینی بایستی حاوی ارزش‌های نظامی و فرهنگی نیز باشد.

—مطابق با موازین شرع مقدس اسلام و فرامین مقام فرماندهی کل قوا باشد. مبانی که به‌عنوان پایه و منبع در دستور باید از آن سرچشمه گرفته عبارتند از:

(۱) ارزش‌های آن ملت یا نظام حکومتی و به تاسی از آن ارزش‌های نظامی که در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران ارزش‌های اسلامی است.

(۲) سنت‌ها: در راستای اهداف، نقش‌ها و مسئولیت‌ها رقم می‌خورد.

(۳) تکالیف: دستور باید جهت ادای تکلیف باشد.

(۴) مشروعیت: قانونی و حقوقی بودن (در راستای تحقق اهداف قانون اساسی و حقوق قضایی)

(۵) مقبولیت: یعنی دستور باید در راستای منافع ملی، حرفه‌ای و مهارتی باشد تا مقبول بشود.

(۶) عقلایی بودن: عقل سلیم آن را بپذیرد و اجرا نماید.

(۷) مأموریت: یکی از منابع اصلی هر دستور مأموریت می‌تواند باشد. انجام دستور سبب تحقق رسالت و وظایف مأموریت می‌شود.

(۸) قابلیت حرفه‌ای: وجود استعداد و پتانسیل‌های لازم برای اجرای دستور

(۹) فضای فرماندهی یا فضای اطلاعات: اعمال فرماندهی به‌صورت کامل.

(۱۰) آئین‌نامه مرجع: به‌عنوان سند مادر که در آن همه نیازها، قابلیت‌ها و انتظارات و... گنجانده و آموزش داده شود.

(۱۱) برمبنای ارزش‌ها و باورهای دینی این مباحث نیز اضافه شود. (فرامین حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و فرماندهی معظم کل قوا- ولایی بودن)

(۱۲) برابر عقلانی بودن چه ملاکی وجود دارد و اگر عقلانی بودن با ارزش‌ها مغایرت پیدا کرد تکلیف چیست؟

(۱۳) قانونی بودن خوب است اما برداشت ما از قانون متفاوت است و موجب تأخیر در اجرای

- دستور می‌شود. به‌ویژه در زمانی که امکان بررسی آن وجود ندارد.
- (۱۴) از زاویه دستوردهنده عقلایی و قانونی باشد.
- (۱۵) تبعات قانونی عدم اجرای دستور را قید کنیم.
- (۱۶) مبانی را محکم تدوین نماییم و در قوانین قوه قضاییه بیاوریم.
- (۱۷) مبانی دینی شامل قرآن و سیره معصومین
- (۱۸) مبانی حکومتی شامل قانون اساسی، رهنمودها و تدابیر رهبر کبیر انقلاب اسلامی (رحمت‌الله‌علیه) و مقام معظم رهبری و فرمانده کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) باشد.
- (۱۹) مبانی سازمانی شامل قوانین و مقررات حاکم، دکترین‌ها، رسالت و مأموریت نیروهای مسلح و سیاست‌ها و راهبردهای ابلاغی و...
- (۲۰) کلیه تدابیر، ابلاغیه‌ها، خط‌مشی و روش جاری و دستوراتی که در رابطه با اداره امور یگان/سازمان در انجام مأموریت‌های محوله از طرف سلسله‌مراتب فرماندهی در نیروهای مسلح صادر می‌گردد (ماده ۳ آئین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح)
- (۲۱) ملزم ساختن افراد جمعی یگان به انجام و یا خودداری از انجام کلیه فعالیت‌هایی که برای وصول به هدف‌های تعیین شده یگان ضروری تشخیص داده می‌شود. (تبصره ۱ ماده ۶ آیین‌نامه انضباطی)
- بنابراین با بررسی‌های به‌عمل آمده به نظر می‌آید که دستورهای نظامی باید اول در رابطه با اداره امور یگان یا سازمان باشد. دوم "در رابطه با انجام مأموریت‌های محوله از سوی سلسله‌مراتب فرماندهی صادر و به مجریان یا مخاطبان ابلاغ شده باشد. سوم الزام‌آور برای انجام یا عدم انجام مأموریت‌های محوله توسط کارکنان جمعی باشد. چهارم برای وصول به هدف‌های تعیین شده یگان ضروری باشد. در نتیجه با بررسی مطالعات صورت گرفته بر روی اسناد و مستندات ارزشی، نظرات صاحب‌نظران و جلسات خبرگی اعضای کارگروه تحقیق، در قالب جدول زیر تنظیم و ارائه گردیده است.

جدول ۱: بررسی مستندات و نظریات جمع‌آوری شده پیرامون مبانی دستور نظامی در تحقیق

حوزه‌های بررسی مبانی دستور	اسناد	مصاحبه اکتشافی با صاحب‌نظران	جلسات خبرگی کارگروه تحقیق در حضور استادان
شرع	*	*	*
عقل	*	*	*
قانون	*	*	*
مأموریت سازمان	*	*	*

روش‌شناسی

این تحقیق از نوع کاربردی می‌باشد و با روش تحقیق زمینه‌ای - موردی انطباق دارد و سه دلیل عمده از جمله نگاه دقیق و ژرف به مسئله، نگاه به گذشته، حال و آینده و پرداختن به تحلیل محیط برای آن می‌توان برشمرد. از این رو برای رسیدن به هدف تحقیق این سؤال که مبانی دستور نظامی چیست؟ مطرح شده است. از آنجاکه کارکنان شاغل در مشاغل فرماندهی در درجه سازمانی سرلشکری و بالاتر، سلسله‌مراتب فرماندهی را از رده‌های پایین فرماندهی نیز عهده‌دار بوده‌اند و به عبارتی در طول زمان خدمت، در موقعیت مجری و گاهی هم در مسند صدور دستور قرار داشته‌اند، به‌عنوان جامعه آماری به تعداد برآورد شده معادل ۳۰۰ نفر انتخاب شده‌اند و با استفاده از فرمول کوکران، نمونه آماری به تعداد ۷۵ نفر از مجموع ۳۰۰ نفر به روش هدفمند نسبی برای سازمان‌های مختلف نیروهای مسلح تعیین گردیده است.

برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و میدانی و در ابزار گردآوری اطلاعات از فیش‌برداری، کارت مصاحبه و پرسشنامه استفاده شده است که در مصاحبه سؤال اصلی موردنظر به‌صورت تشریحی با یازده نفر از کارکنان شاغل در مشاغل سرلشکری و بالاتر (مقام) صورت گرفته و نظرات آنان اخذ و در ادبیات تحقیق استفاده شده است. سپس در مبحث پرسش‌نامه سؤالات مرتبط با موضوع طرح و در ابتدا نظر پانزده نفر از خبرگان اخذ و سپس برای پاسخ‌دهندگان انتخابی ارسال تا با فرصت کافی به آن پاسخ دهند.

در این تحقیق برای ارتقای سطح کیفی و بالا بردن اعتبار مصاحبه از نظرات صاحب‌نظرانی بهره‌گیری شده که علاوه برداشتن سال‌ها تجارب عملی به‌ویژه فرماندهی در زمینه موضوع تحقیق دارای نظرات سازنده و اثرگذار بودند. ضمن اینکه سؤالات طرح‌شده توسط متخصصان مورد ارزیابی و بازنگری قرار گرفته تا وجود هرگونه ابهام و نارسایی برطرف گردد.

در پرسشنامه تحقیق با طرح سؤالات و تطابق پاسخ‌های داده‌شده به‌منظور سنجش روایی (پایایی) سؤالات را اندازه‌گیری و توسط نرم‌افزارهای EXCEL و SPSS19 با استفاده از طیف لیکرت سؤالات پرسش‌نامه را به داده عددی تبدیل و تجزیه و تحلیل و با استفاده از روش اندازه‌گیری آلفای کرونباخ اندازه‌گیری شده

است. به این صورت که برای آزمون روایی پرسش نامه تحقیق، از یک آزمون مقدماتی با بهره‌گیری از تعداد پانزده نفر از خبرگان شامل ۴ نفر از مسئولین رده‌بالای ستاد کل نیروهای مسلح و دانشگاه عالی دفاع ملی، ۴ نفر از مسئولین رده‌بالای ستاد کل آجا، ۴ نفر از خبرگان ستاد کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و ۳ نفر از صاحب‌نظران ستاد ناجا که هر یک متجاوز از ۲۸ سال خدمت داشته و در مشاغل سرلشکری و به بالا، انجام وظیفه می‌نمایند استفاده شده است. سطح تحصیلات نمونه انتخابی شامل ۱۱ نفر دکتری و ۴ نفر کارشناس ارشد می‌باشد. پاسخ‌های حاصله از پرسش‌نامه‌های توزیع شده بین گروه نمونه فوق که بخشی از جامعه نمونه را تشکیل می‌دادند با استفاده از نرم‌افزار مطرح شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که نتیجه آن یعنی ضریب آلفای کرونباخ معادل ۰/۸۲۲ شد با توجه به اینکه این عدد از ضریب استاندارد یعنی (۰/۶) بیش‌تر است لذا روایی آن مورد تأیید قرار گرفت. پاسخ کلیه اعضای جامعه نمونه به سؤالات پرسشنامه و ضریب آلفای کرونباخ معادل ۰/۸۴۹ در روایی نهایی و کلی پرسش‌نامه تحقیق را تأیید می‌کند. تجزیه و تحلیل داده‌ها و رسم نمودار با استفاده از نرم‌افزار آماری فوق انجام شده است و از روش‌های آمارهای توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار و...) و آمار استنباطی (آزمون تفاوت میانگین‌ها، t -test و تحلیل واریانس و رگرسیون و جدول دو بُعدی) در تحلیل و تفسیر نتایج تحقیق استفاده شده است. در نهایت تجزیه و تحلیل محتوای نیز به لحاظ سنجش با صاحب‌نظران جامعه نمونه صورت گرفت است و از لحاظ صوری و محتوایی تأیید گردیده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

یافته‌های آماری: در این تحقیق پس از انجام آزمون مقدماتی با استفاده از پانزده نفر از اعضای صاحب‌نظر جامعه نمونه در مرحله دوم، تعداد ۷۵ نسخه پرسشنامه به اعضاء جامعه نمونه توزیع و پس از تکمیل، دریافت شد. در ابتدا هر یک از شاخص‌ها و مؤلفه‌های مبانی دستورهای نظامی در قالب سؤال‌ها به تفکیک مورد ارزیابی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. بدین ترتیب در مرحله اول پاسخ‌های داده شده به هریک از سؤال‌ها پرسش‌نامه به کمک نرم‌افزار مطرح شده با تعیین میانگین، میانه، انحراف معیار، واریانس، دامنه، حداقل و حداکثر ارزش هر سؤال مشخص و سپس تحلیل توصیفی مربوط به هریک از سؤالات پرسشنامه به دنبال آن تدوین شده است.

در مرحله دوم با مشخص نمودن میانگین پاسخ‌های حاصل از سؤالات مرتبط با هر یک از مؤلفه‌های مبانی دستورهای نظامی تجزیه و تحلیل شده‌اند. لازم به توزیع است ویژگی‌های هر مؤلفه مشخص گردیده است. در مرحله دوم برای آزمون رد و یا قبولی هریک از مؤلفه‌های مربوط به مبانی بدین طریق عمل شده است که فرضیه صفر (H_0) به‌عنوان فرضیه مخالف منظور و فرضیه نخستین آن به‌عنوان فرض مقابل یا فرضیه (

H_1) در نظر گرفته شده است. با توجه به اینکه در تمامی سؤالات از عبارت مؤثر بودن و تأثیرگذاری استفاده گردیده است می‌باید برای قبولی هر مؤلفه، نظرات پاسخ‌دهندگان بر گزینه‌های تأثیرگذار تکیه داشته باشد. هر یک از سؤالات پرسش‌نامه حاوی ۵ گزینه ارزشی خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد می‌باشد که برای انجام عملیات آزمون و سایر عملیات آماری نظیر محاسبه α کورنباخ، به هریک از گزینه‌های کیفی به ترتیب معادل ارزشی ۵، ۴، ۳، ۲، ۱ تعلق گرفته است. اگر پاسخ‌دهنده به یکی از گزینه‌های کم و خیلی کم پاسخ داده باشد، بدان معنی است که سؤال مطرح شده دال بر عدم تأثیر مؤلفه موردنظر بوده و برعکس انتخاب گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد حاکی از تأثیرگذاری مؤلفه موردنظر می‌باشد. گزینه ۳ یا گزینه متوسط، گزینه بالانس یا تعادل و یا بی‌تفاوتی پاسخ‌دهنده به سؤال مربوطه می‌باشد؛ بنابراین می‌توان گفت که اگر پاسخ‌دهنده به‌طور میانگین به عددی بالاتر از ۳ پاسخ داده باشد، یعنی حکم به تأثیرگذاری مؤلفه داده است. فرضیه صفر و فرضیه مقابل آن برای تمامی مؤلفه‌ها به‌صورت زیر در نظر

$$\begin{cases} H_0 : \mu \geq 3 \\ H_1 : \mu < 3 \end{cases} \text{ گرفته شده است.}$$

(توجه: μ نمایانگر میانگین پاسخ‌های حاصله از جامعه نمونه در رابطه با هریک از مؤلفه‌ها می‌باشد) فرآیند انجام آزمون مؤلفه‌ها بدین ترتیب ادامه یافته که ابتدا میانگین عددی پاسخ‌های اعضای جامعه نمونه به سؤالات مربوط به هر مؤلفه محاسبه می‌شود و با تقسیم مجموع میانگین‌های به‌دست‌آمده بر تعداد سؤالات هر یک از متغیرهای مبانی دستورهای نظامی، میانگین متغیر موردنظر نیز مشخص می‌گردد. برای پاسخ سؤال تحقیق: مبانی و مؤلفه‌های دستور نظامی در سطح نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران کدامند؟ این فرضیه مطرح شد که: مبانی و مؤلفه‌های الگوی دستور نظامی در سطح نیروهای مسلح عبارتند از ۱. شرع ۲. عقل، ۳. قانون، ۴. مأموریت

برای آزمون این مبانی و مؤلفه‌ها، میانگین پاسخ‌های داده شده از سوی ۷۵ نفر جامعه نمونه به پرسش‌ها، به کمک نرم‌افزار SPSS مشخص و با تعیین واریانس و انحراف معیار مربوطه، اطلاعات گردآوری شده موردبررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. با محاسبه رابطه زیر و میانگین پاسخ‌های داده شده به سؤال‌های موردنظر از سوی جامعه نمونه با احتساب انحراف معیار و ضریب اطمینان استاندارد در ناحیه بحرانی یا رد قرار نگرفتند و با ضریب اطمینان ۹۵ درصد مشخص تأیید شدند که با توجه به ضریب اطمینان‌های به‌دست‌آمده می‌توان گفت که شرع، عقل، قانون، مأموریت به‌عنوان مبانی و مؤلفه‌های الگوی دستورهای نظامی محسوب می‌گردد.

$$\begin{cases} H_0 : \mu \geq 3 \\ H_1 : \mu < 3 \end{cases}$$

$$= R : \frac{\bar{X} - \mu.}{\sigma / \sqrt{n}} \leq -Z_{\alpha/2} \text{ ناحیه رد و یا ناحیه بحرانی}$$

$$R : \bar{X} \leq \mu. - Z_{\alpha/2} \frac{\sigma}{\sqrt{n}}$$

جدول ۲: نتایج آزمون مبانی و مؤلفه‌های الگوی دستور نظامی

مبانی و مؤلفه‌ها	شماره پرسش‌ها	میانگین هر پرسش	Mean	Std.dev	درصد ضریب اطمینان
شرع	۲۳	۴/۵۸	۴/۵۸	۰/۵۹۴	۹۵
	۱۵	۴/۴	۴/۳۶	۰/۱۸۳	۹۵
عقل	۱۹	۴/۱۶			
	۲۰	۴/۵۲			
قانون	۲۴	۴/۵۲	۴/۵۶	۰/۱۴۴	۹۵
	۲۵	۴/۴۴			
	۲۶	۴/۷۷			
مأموریت	۱۴	۴/۴۴	۴/۴۴	۰/۶۸۲	۹۵

شکل ۱: الگوی دستور در نیروهای مسلح ج.ا.ا.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف- نتیجه‌گیری:

همان‌طوری که بیان شد در این تحقیق با بررسی تاریخچه، نقش و اهمیت دستور نظامی، مستندات ارزشی نظام جمهوری اسلامی شامل قرآن، احادیث، فرمایش‌های رهبر کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) و فرمایش‌های فرمانده معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و مستندات قانونی، قوانین عادی و آئین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح بستر ورود به بحث را فراهم و در ادامه دستور نظامی به‌عنوان هویت خود دستور تشریح و تفسیر شد. در این تحقیق مباحثی از قبیل مبانی و مؤلفه‌های الگوی دستور نظامی موردبررسی قرار گرفت که درنهایت منجر به ارائه چارچوب مفهومی تحقیق گردید. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده با ضریب اطمینان ۹۵ درصد شرع، عقل، قانون و مأموریت به‌عنوان مبانی و مؤلفه‌های چهارگانه الگوی دستور نظامی مورد تأیید قرار گرفته است. لذا نتیجه گرفته می‌شود که الگوی دستور نظامی در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران از مبانی و مؤلفه‌هایی شامل (شرع، عقل، قانون و مأموریت) که در این تحقیق مورد تأیید قرار گرفته‌اند به شرح شکل زیر قابل‌ارائه است و باید در صدور دستور رعایت و تبعیت شود.

ب- پیشنهاد:

بنابراین پیشنهاد می‌شود فرماندهان و مدیران نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر مبانی و مؤلفه‌های مطرح‌شده در تصمیم‌گیری و صدور دستورات اقدام نمایند تا بهترین نتیجه به دست آید.

فهرست منابع

- قرآن مجید.
- حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه)، صحیفه نور، جلد، ۵، ۸.
- مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی).
- **منابع فارسی**
- آیین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی.
- ابلاغیه معاونت طرح و برنامه و بودجه س.ک.ن.م. به شماره ۷۲/۴۰/۱۳۲۱/مورخ ۸۹/۰۷/۲۰
- خاتمی، سید احمد. (۱۳۸۵)، مجموعه مقالات،
- دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه، (۱۳۸۳)، "طرح ریزی عملیات، مرکز برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی"، تهران، دانشگاه امام حسین (علیه السلام).
- صدرالمتالهین، (۱۳۶۸)، "تفسیر القرآن الکریم"، جلد ۲، ۵، قم، انتشارات بیدار
- طباطبایی علامه، محمدحسین، (۱۳۶۵)، "سنن النبی"، قم، انتشارات صدرا.
- عصاریان نژاد، حسین، آذر (۱۳۸۶)، "ماهنامه نگرش راهبری، آینده پژوهی، الزامات و الگوها"، سال هشتم، شماره ۸۵ و ۸۶.
- علامه مجلسی، محمدباقر. بحارالانوار، (۱۳۲۵)
- علی‌خانی، علی اکبر. ۱۸ و ۱۹ آبان ماه (۱۳۶۳)، "همایش اخلاق و روابط بین‌الملل"، دانشگاه تهران.
- فیاضی، علی اکبر، (۱۳۶۷)، "تاریخ اسلام"، تهران، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران،
- قرشی، سید علی اکبر، (۱۳۶۷) "قاموس قرآن"، دار الکتب، قم.
- گروه مطالعاتی دانشگاه عالی دفاع ملی، (۱۳۸۴)، "تدوین استراتژی‌هایی برای بررسی و کارآمدی دولت ج.ا.ی. در اجرای برنامه اول، دوم و سوم توسعه"
- مرندی، مهدی، (۱۳۸۳)، "ارتش از دیدگاه امام خمینی (رحمت الله علیه)"، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمت الله علیه)، چاپ اول.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۶۸)، "مقدمه‌ای بر جهان بینی اسلامی"، تهران، انتشارات صدرا.

